

СЕКЦІЯ 9. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Басалюк Наталія Василівна

аспірантка 4-го року навчання кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПЕЦИФІКА КОНФІСКАЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ РЕАЛІЯХ

Конфіскація майна – найбільш суворе із існуючих у чинному КК додаткових покарань, адже засуджений позбавляється майна або його частини і права на нього. Конфісковане не повертається, а права переходять до держави: «конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого» (ст. 59 КК).

У 2013 р. на виконання плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України вітчизняний КК було доповнено ст. 96-1 КК «Спеціальна конфіскація», яка, відповідно до визначення, «полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна за умови вчинення злочину у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу».

Де-факто, інститут спеціальної конфіскації існував у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві і до прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», яким було внесено уточнення до КПК і легально визначено «спеціальну конфіскацію» у КК.

Зокрема, у перших редакціях КПК було передбачено: «гроші, цінності та інше майно, які належать обвинуваченому і були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, конфіскуються; гроші, цінності та інше майно, які призначалися для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінальних правопорушень або винагороди за їх вчинення, конфіскуються; гроші, цінності та інше майно, набуте в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них передаються в дохід держави» (п. 1, п. 2, п. 6 ст. 100 КПК) [2], а у минулих редакціях КК [1] ряд

статей також містив вказівку на те, що наразі підпадає під розуміння «спеціальної конфіскації», наприклад, ст. 246 КК «Незаконна порубка лісу» у санкції містила вказівку на «конфіскацію незаконно добутого». Це формулювання виходило за межі конфіскації як покарання з огляду на природу майна: конфіскації підлягає лише майно, яке є особистою власністю засудженого чи його часткою у спільній власності. Між тим, як визначений у санкціях цих статей захід не можна вважати каральним – у засудженого відбирали те, що він здобув незаконним шляхом.

Вищезазначене пояснює і той факт, що питання природи спеціальної конфіскації – процесуальна вона чи матеріальна – досі не знайшло однозначної відповіді, а у спеціальних дослідженнях розгорнуто аналізуються різні точки зору.

У 2016 р. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» вказівки на конкретно визначене у статтях КК майно «конфіскація та знищення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва», «конфіскація грального обладнання», «конфіскація незаконно виготовленої продукції та обладнання для її виготовлення» тощо було виключено.

У цій конкретизації, що, до того ж, не узгоджувалася із системою покарань, яка містила лише конфіскацію як кару, не було сенсу, адже спеціальна конфіскація, яка визнається «іншим заходом», на відміну від конфіскації як покарання, «полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» і охоплює усе деталізоване у санкціях майно від «збрард і засобів» до «конфіскації творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, засобів їх виготовлення та розповсюдження». Конкретна вказівка на конфіскацію не майна, а тварини у чинному КК залишилася лише у ст. 299 КК «Жорстоке

поводження з тваринами», усі інші статті вказують лише на «конфіскацію майна».

Намагання провести чіткі лінії демаркації конфіскації та спеціальної конфіскації не вщухають досі, про що, зокрема, свідчить Рішення КСУ щодо спеціальної конфіскації від 30 червня 2022 р.

Попри однаковий спосіб досягнення мети кримінального правосуддя – примусове безоплатне вилучення майна на підставі відповідного судового рішення, конфіскація і спеціальна конфіскація розрізняються, перш за все, за суб'єктами і метою. Це було констатовано і Рішенням КСУ щодо спеціальної конфіскації, при якій «майно вилучається у особи, яка не є власником або добросовісним володільцем такого майна, а тому цей захід впливу на особу має некаральний характер, метою застосування якого є припинення використання грошей та іншого майна, набутих унаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності, як цілі або засобу кримінально-протиправної діяльності». Такий підхід повністю ґрунтується на законодавстві, яке розводить їх по різних розділах КК: спеціальна конфіскація відноситься до «заходів кримінально-правового характеру» (Розділ XIV), а конфіскація як складова системи покарань знайшла своє відображення в Розділі «Покарання» (Розділ X).

По-друге, за об'єктами: при конфіскації як виді покарання примусовому вилученню підлягає особиста власність засудженого, у випадку спеціальної конфіскації визначено конкретний перелік: «гроші, цінності та інше майно: 1) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; 2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; 3) були предметом кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, переходять у власність держави; 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання» (ч. 1 ст. 96-2 КК).

Вказані гроші, цінності та інше майно можуть бути вилучені й при звільненні особи від кримінальної відповідальності (п. 2 ч. 2 ст. 96-1 КК). Оскільки, на відміну від конфіскації, яка може бути призначена лише

вироком суду, спеціальна конфіскація може призначатися як обвинувальним вироком, так і ухвалами.

Інтегральним шляхом пішли автори Проекту КК [3], у якому конфіскації майна та вилученню речі присвячено Розділ 3.8. Вони стоять відособлено і від покарання, і від засобів безпеки. Таке рішення можна визнати обґрунтованим з огляду на специфіку запропонованих норм Проекту КК, власне інтегралізму – «конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні грошей, майнових прав та іншого майна, яке належить засудженій особі на праві власності, до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим» (ч. 1 ст. 3.8.1 Проекту КК), однак, наступне розкриття змісту статей Проекту КК, вказує на те, що оновлене розуміння конфіскації включає у себе і конфіскацію майна як вид покарання, і спеціальну конфіскацію.

У Проекті КК конфіскація втрачає своє значення у якості покарання, до неї як мінімум додається превентивна мета – дозволяється конфісковувати майно, що було підшукане для вчинення кримінального правопорушення, і вона виходить за межі конфіскації власності засудженого, а охоплює ще й, до прикладу, винагороду за вчинення кримінального правопорушення. Тому видом покарання, яке є ретроспективним за своєю суттю, конфіскація бути перестає. Однак, і до засобів безпеки вона, на наш погляд, віднесена бути не може з огляду на їх профілактичну природу і того факту, що вони зазвичай застосовуються замість покарання, тоді як спеціальна конфіскація може застосовуватися поряд із ним.

Отже, низка міжнародних договорів, ратифікованих ВРУ, ставить перед національним законодавством завдання регулювання відносин з конфіскації або іншого примусового безоплатного вилучення доходів та майна. У вітчизняному законодавстві конфіскація існує як додатковий вид покарання, спеціальна конфіскація – як «інший захід кримінально-правового характеру»; у Проекті КК пропонується об'єднати ці два види і винести їх за межі і покарання, і заходів. Однак, істотно це проблему не вирішує, тому що в одному випадку при правозастосуванні конфіскація усе одно збереже свою каральну природу, а в іншому – буде мати ознаки превентивного заходу. На наш погляд, доцільним видається підхід, де конфіскація залишається додатковим покаранням, а спеціальна конфіскація деталізується у КПК (у КК можна умістити бланкетну норму). Це могло б вирішити питання плутанини природи спеціальної конфіскації, вона б отримала свій чітко визначений процесуальний статус, тоді як у КК її приналежність дуже умовно окреслено «іншим заходом кримінально-правового характеру».

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року (у редакції станом на 17 січня 2012 року). *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20120117#Text> (дата звернення: 07.11.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року (у редакції станом на 15 серпня 2012 року) № 4651-VI. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120815#Text> (дата звернення: 08.11.2022).
3. Проєкт Кримінального Кодексу України: редакція станом на 29 вересня 2022р. *Новий Кримінальний Кодекс України*: веб-сайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/29/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-29-09-2022.pdf> (дата звернення: 07.11.2022).

Науковий керівник: канд.юрид.наук., доцент Мирошниченко Н.А.

Малишева Марина Валеріївна

аспірантка 2-го року навчання кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НАД ЛЮДИНОЮ ЯК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ІНШІ ФОРМИ ТИСКУ (ПРИМУШУВАННЯ), СКОЄНІ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною правовою державою (ст.1 Конституції України). Російська федерація зобов'язалася поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України; утримуватися від загрози силою, її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України; не застосовувати ядерну зброю як проти України, так і проти інших держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, крім випадку нападу на них самих, їхні та підопічні території, збройні сили, їхніх союзників. Зазначене було встановлено у Меморандумі про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, укладеного 5 грудня 1994 року між Україною, росією,